

DOI: <https://doi.org/10.15407/ingedu2024.57.313>

УДК 338.2:330.3

JEL: N0, N340

Сливка Т.О., кандидатка економічних наук,
наукова співробітниця відділу економічної історії
ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України»
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-6955-5539>
e-mail: SlyvkaTetiana@nas.gov.ua

ДЕІНСТИТУЦІОНАЛІЗАЦІЯ КОРПОРАТИЗМУ В РАДЯНСЬКІЙ ЕКОНОМІЦІ ТА ЇЇ НАСЛІДКИ ДЛЯ ЕКОНОМІКИ СУЧАСНОЇ УКРАЇНИ¹

Стаття присвячена дослідженню радянського періоду економіки України, зокрема трансформації інститутів за умов відсутності української державності. Предметом дослідження є корпоратизм як механізм узгодження і реалізації інтересів держави, суспільства і бізнесу в різних економічних системах: командно-адміністративній та ринковій. Метою статті є визначення основних чинників деінституціоналізації корпоратизму в радянській економіці та з'ясування їх впливу на сучасну економіку України. Використані загальнонаукові методи міждисциплінарного дослідження, аналізу і синтезу, індукції і дедукції, системного підходу при узагальненні економічних тенденцій

¹ Публікацію підготовлено за матеріалами та результатами виконання НДР «Економічна спадщина у формуванні господарської системи України» (№ державної реєстрації 0122U201468) відділу економічної історії ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України».

Ц и т у в а н н я: Сливка Т.О. Деінституціоналізація корпоратизму в радянській економіці та її наслідки для економіки сучасної України. *Історія народного господарства та економічної думки України*. 2024. Вип. 57. С. 313–327. <https://doi.org/10.15407/ingedu2024.57.313>

© Видавець Інститут економіки та прогнозування НАН України, 2024.

Це стаття відкритого доступу за ліцензією CC BY-NC-ND 4.0 <https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/legalcode.uk>

ISSN 0320-4421. Історія нар. госп-ва та екон. думки України. 2024. Вип. 57

та визначенні причинно-наслідкових зв'язків. Аргументовано, що ідеологія більшовизму була основою зміни економічного ладу, на основі якої здійснювалася трансформація економічних інститутів в командно-адміністративній економіці. Розкрито зміст і механізми одержавлення економіки, переродження формальних інститутів корпоратизму та використання їх для обмеження економічної свободи та пригнічення громадянського суспільства, що суперечить самій ідеї корпоратизму як союзу рівних. Підкреслено значення виключення національних інтересів з господарської свідомості й практики, про що свідчить, зокрема, неефективність розміщення і використання продуктивних ресурсів України. Встановлені наслідки деінституціоналізації корпоратизму в радянський період для економіки сучасної України, а саме: висока концентрація власності, монополізм, неспроможність великої промисловості до самопідтримуючого розвитку, відсутність концентрації капіталу у високотехнологічних галузях, відсутність соціального партнерства. Зроблено висновок про підміну корпоратизму бюрократичним корпоратизмом в радянський період історії України та його подальшу трансформацію в олігархічний корпоратизм у 90-ті роки ХХ ст.

Ключові слова: економічна історія України, одержавлення економіки, відчуження власності, економічні інтереси, економічні інститути.

Slyvka Tetiana

DEINSTITUTIONALIZATION OF CORPORATISM IN THE SOVIET ECONOMY AND ITS CONSEQUENCES FOR THE ECONOMY OF MODERN UKRAINE

The article is devoted to the study of the Soviet period of Ukraine's economy, in particular the transformation of institutions in the absence of Ukrainian statehood. The subject of the study is corporatism as a mechanism for coordinating and implementing the interests of the state, society and business in different economic systems: the command-administrative and market ones. The aim of the article is to identify the main factors of the deinstitutionalization of corporatism in the Soviet economy and to clarify their impact on the

ISSN 0320-4421. Істор. нар. господ. екон. думки Ukr. 2024. 57

modern economy of Ukraine. General scientific methods of interdisciplinary research, analysis and synthesis, induction and deduction and a systemic approach are used in generalizing economic trends and determining cause-and-effect relationships. It is argued that the ideology of Bolshevism was the basis for changing the economic system, on whose basis the transformation of economic institutions in the command-administrative economy was carried out. The author reveals the content and mechanisms of the nationalization of the economy, the degeneration of formal institutions of corporatism and their use to restrict economic freedom and suppress civil society, which contradicts the very idea of corporatism as a union of equals. The importance of excluding national interests from economic consciousness and practice is emphasized, as evidenced in particular by the inefficiency of the allocation and use of Ukraine's productive resources. The article established the consequences of the deinstitutionalization of corporatism in the Soviet period for the economy of modern Ukraine, namely: high concentration of property, monopolism, the inability of large industry to self-sustainable development, the lack of concentration of capital in high-tech industries, and the lack of social partnership. The conclusion is made about the replacement of corporatism by bureaucratic corporatism in the Soviet period of Ukrainian history and its further transformation into oligarchic corporatism in the 90s of the 20th century.

Keywords: *economic history of Ukraine, nationalization of the economy, alienation of property, economic interests, economic institutions, corporatism.*

Постановка проблеми. Корпоратизм як явище, пройшовши тривалий історичний шлях від середньовіччя до сьогодення, став однією з прогресивних форм організації суспільної діяльності в сучасних економічно розвинених країнах світу. Ліберальний корпоратизм є дієвим механізмом узгодження інтересів держави, суспільства і бізнесу. Разом з тим, в Україні корпоратизм не є достатньо розвиненим, а, навіть, є деформованим. Причини такої деформації криються в особливостях трансформації суспільно-економічних інститутів на українських теренах впродовж ХХ ст. Виявлення детермінант деінституціоналізації корпоратизму в радянській економіці є актуальним для визначення сучасного стану українського корпоративного сектору.

Аналіз останніх досліджень. Питання впровадження і трансформації формальних і неформальних інститутів у радянській економіці розкриваються в наукових працях О. Батрименка [1], Р. Гули та І. Передерій [3], І.-С. Коропецького [4], С. Кульчицького [5], В. Прилуцького [9], О. Ситника [10] та інших вчених. Важливими для дослідження корпоратизму як сучасного явища та аналізу корпоративного сектору економіки України є наукові розвідки О. Бобровської та П. Фролова [2], Т. Сливки, В. Небрат і Т. Боднарчук [15], М. Ткачук [11] та ін. Інституційні деструкції та моделі суспільного порядку досліджуються у наукових працях В. Небрат [8], О. Яременка [14] та інших дослідників. Разом з тим, необхідність вивчення механізмів узгодження і реалізації інтересів різних груп економічних індивідів з точки зору політичної економії залишає простір для наукового пошуку. Проблема підміни сутності корпоратизму в радянський період та її вплив на сучасну економіку України залишається не розв'язаною.

Мета статті – визначити основні чинники деінституціоналізації корпоратизму в радянській економіці та показати їхній вплив на сучасну економіку України.

Основні результати дослідження. Ідеологія більшовизму, що сформувалася в Російській імперії на початку ХХ століття, стала основою для глибоких змін в економічному ладі країни після революції 1917 року. Головним стрижнем цієї ідеології була класова боротьба, що спричиняє розвиток суспільства, і метою якої є ліквідація експлуатації робітничого класу капіталістами й встановлення диктатури пролетаріату.

Задля досягнення такої мети більшовики з весни 1918 року розпочали реалізацію соціально-економічних перетворень, що не мали нічого спільного з інтересами будь-яких суспільних верств, у тому числі й тих, хто підтримував ради [7, с. 5]. Водночас масштаби комуністичних перетворень були разючими: було запроваджено централізоване планування економіки та здійснено націоналізацію промисловості й сільського господарства.

Така масштабна націоналізація передбачала повну ліквідацію приватної власності на засоби виробництва. На законодавчому рівні відповідно було прийнято ряд декретів, які офіційно ліквідували приватну власність. Зокрема, першим законодавчим актом радянської влади, що яскраво демонструє важливість земельного питання для того часу став Декрет про землю [13],

який був підготовлений особисто Леніним та прийнятий Другим Всеросійським з'їздом рад вночі з 8 листопада (26 жовтня) на 9 листопада (27 жовтня) 1917 року. Цей документ повністю скасував приватну власність на землю, яка переходила у «всенародну», а фактично – у державну власність. Згідно з декретом селяни мали отримати 15 млн десятин поміщицької та іншої землі й 8 млн десятин надлишків землі заможних селян, майже 3,5 млн голів великої рогатої худоби та коней. Селяни звільнялися від щорічної орендної плати за землю та інших повинностей на суму понад 100 млн рублів золотом. Були ліквідовані ринкові операції з землею, а саме: заборонявся продаж землі, здача її в оренду чи під заставу, категорично заборонялося використовувати найману працю для обробки землі.

Наступні за терміном набуття чинності законодавчі акти (Закон про соціалізацію землі від 1918 року, Декрет «Про соціалістичний землеустрій і про заходи переходу до соціалістичного землеробства» від 1919 року) лише закріпили перетворення землі на власність держави. Водночас, держава разом із власністю на землю отримувала потужний інструмент блокування дії ринкових законів у народному господарстві.

Націоналізація так званих «командних висот» економіки, що включали промисловість, транспорт й банки, розпочалася в радянській Росії з 1917 року. 28 червня 1918 року Всеросійський ЦВК видав Декрет про націоналізацію всієї великої промисловості. В Україні комуністичні перетворення розгорнулися тільки з початку 1919 року і націоналізація відразу охопила всю промисловість. Було створене Бюро з відбудови промисловості (Промбюро) УСРР. Наприкінці 1920 року Українська рада народного господарства (колишнє Промбюро) керувала роботою 45 відділів, управлінь, главків і центрів, у віданні яких перебувало 10 720 підприємств [5]. 5-й Всеукраїнський з'їзд рад на початку березня 1921 року ухвалив «здійснити до кінця націоналізацію і концентрацію приватногосподарських підприємств» [5].

Таким чином, вже у 1920-х роках під гаслами експропріації приватної власності та встановлення диктатури пролетаріату було здійснено перехід до нового економічного ладу – командної економіки, головним «досягненням» якої стала ліквідація індивідуального господаря-власника та поява нового володаря й роз-

порядника власністю в особі держави. Тобто, інститут приватної власності було замінено на інститут державної власності.

Разом з тим, у 1921–1928 роках було впроваджено нову економічну політику, що дозволила обмежену приватизацію та розвиток кооперативів, але стратегічні галузі при цьому залишилися під контролем держави. Першочерговим завданням промисловості у роки НЕПу було визначено концентрацію виробництва, задля якої держава здійснювала забезпечення великих підприємств матеріальними, грошовими та продовольчими ресурсами на противагу дрібним і середнім підприємствам, що підлягали консервації або передачі в оренду кооперативам та приватним особам. Таким чином, формально націоналізація була призупинена, але усі підприємства, крім дрібних, залишилися в державній власності. Замість поступового еволюційного процесу концентрації і централізації капіталу, що відповідав рівню розвитку продуктивних сил, було впроваджено централізоване, кероване державою укрупнення промислових підприємств.

Для внутрішньої державної торгівлі в період НЕПу була характерна різноманітність форм синдикування (синдикати, конвенції, трести синдикального типу). Але найважливішим став розвиток безпосередньо синдикатів або синдикатських об'єднань [9, с. 176]. Утім, уже наприкінці 1920 -х років розпочалася індустріалізація, коли була введена централізована планова економіка, що супроводжувалося масовими репресіями, які торкнулися не лише політичних супротивників, а й представників промисловості, що призвело до значних втрат кваліфікованих кадрів. Ліквідувалися синдикати в промисловості, з якої адміністративно витіснявся приватний капітал. Такі історично традиційні інститути як синдикати, трести, акціонерні товариства, товарні біржі, ярмарки були замінені державними монополіями з переважанням регулятивних і управлінсько-виробничих функцій.

Побудова командно-адміністративної економіки, окрім націоналізації приватних підприємств й галузей народного господарства, передбачала ряд заходів, які забезпечували контроль держави над виробництвом і розподілом ресурсів. Одним з таких механізмів стало введення централізованого планування. Так у вересні 1921 року була створена Державна планова комісія при Раді народних комісарів УСРР (Держплан УСРР – УРСР), яка здійснювала загальнодержавне планування розвитку народного

господарства республіки та контроль за виконанням планів. Плани розроблялися на 5 років (п'ятирічки) і були директивними, тобто обов'язковими для виконання, що супроводжувалося жорстким контролем з боку держави. Таким чином, радянське керівництво протиставило директивне планування дії ринкових механізмів, замінюючи таким чином інститут традиційного господарського життя на комуністичну економічну політику.

Ще одним механізмом одержавлення економіки було встановлення централізованого управління галузями народного господарства, що здійснювалося Радами Народних Комісарів. 23 травня 1920 року у Харкові була обрана Рада народних комісарів України. Згідно з конституцією СРСР 1924 року, УРСР мала 11 народних комісаріатів, у тому числі 5 однойменних з союзними народними комісаріатами (т. зв. об'єднані наркомати): фінансів, праці, робітничо-селянської інспекції, продовольства і Вищої Ради народного господарства та 6 самостійних (юстиції, внутрішніх справ, освіти, соціального забезпечення, земельних справ й охорони здоров'я). Крім того, до складу РНК УРСР входило 5 уповноважених загально-союзних народних комісаріатів СРСР з правом дорадчого або вирішального голосу за вирішенням ЦВК СРСР (закордонних справ, військових і морських справ, зовнішньої торгівлі, шляхів сполучення, пошти і телеграфу). Раднаркоми мали ієрархічну структуру, що дозволяло здійснювати централізоване управління, але також призводило до бюрократії [3, с. 33] і зволіканні в ухваленні рішень. Таким чином, відбулася заміна горизонтальних зв'язків господарських суб'єктів, що притаманні ринковим відносинам, на жорстку вертикальну ієрархію і підпорядкування.

Слід зазначити, що встановлення влади партійної бюрократії стало важливою складовою одержавлення економіки. З початку 1920-х років комуністична партія стала головною силою в управлінні країною проголошуючи реалізацію ідей К. Маркса: необхідно повністю замінити апарат управління, і «зламати стару буржуазну машину керування» у ході пролетарської революції, необхідна диктатура правлячого класу для здійснення революційних завдань [6, с. 7]. Натомість, охоплення партійними структурами всіх рівнів влади, від центральних органів до місцевих партійних осередків, призвело до розростання бюрократичного апарату й злиття функцій держави і партії. Відбулося звуження

демократичних принципів у діяльності партії, формування нелегальної структури професійних революціонерів і вироблення у них апаратних навичок [10, с. 125]. Сучасні дослідники наводять оцінки, згідно з якими кількість чиновників збільшилася вдвічі з 1913 по 1920 рік, а «колишні революціонери, що вимагали демократичних свобод, одержавши владу у свої руки, перетворюються в реакційний прошарок, що придушує будь-яку свободу» [1, с. 363].

Таким чином, поступово формувалася відособлений прошарок у суспільстві, що мав привілеї у прийнятті рішень і доступі до ресурсів, а з часом визначав стратегію економічної політики держави на рівні формування державних інтересів, які фактично носили самостійний характер і були інтересами влади.

Паралельно з одержавленням економіки відбувалося переродження формальних інститутів корпоратизму (профспілок, громадських організацій, рад тощо) та використання їх для обмеження економічної свободи та пригнічення громадянського суспільства, що суперечить самій ідеї корпоратизму як союзу рівних.

У ліберальній економічній моделі корпоративні інтереси є вільно орієнтованими й організованими групами інтересів окремих суб'єктів (наприклад, підприємців, працівників, фермерів, акціонерів тощо), які об'єднуються в корпорації та співпрацюють з урядом задля досягнення спільних цілей, наприклад щодо індустріальної політики, соціального забезпечення, економічного планування тощо. Така модель передбачає офіційні консультації між основними групами інтересів і державою та пряму участь у процесі прийняття рішень. Проте в командно-адміністративній радянській економіці виробничі об'єднання, галузеві міністерства, профспілки тощо, об'єднуючи індивідів у рамках однієї державної структури стали механізмом збереження контролю над економікою й суспільством за рахунок обмеження політичних й економічних прав і свобод з метою збереження влади.

Отже, можна констатувати, що в радянській економічній системі сформувався бюрократичний корпоратизм на рівні груп інтересів та інститутів виконавчої гілки влади, що стало можливим за рахунок монополізації техніки управління та використання

ресурсів не лише для виконання своїх функціональних обов'язків, а й для задоволення «владного інстинкту»² [11, с. 83–84].

Окрім того, важливими складовими одержавлення економіки стала система державних закупівель і фіксованих цін на продукцію, що забезпечувало контроль над розподілом і використанням сировинних ресурсів та готової продукції, а також встановлення державою цін на товари і послуги й контроль над рівнем заробітних плат, що фактично усувало дію ринкових механізмів.

Особливих масштабів одержавлення економіки набуло в аграрному секторі, де проводилася колективізація й створення колгоспів. Колективізація під комуністичними гаслами знищення ворогів робітничого класу була спрямована, з одного боку, на підвищення продуктивності сільського господарства й забезпечення ресурсів для індустріалізації, а з іншого боку, на встановлення контролю над сільським населенням та знищення класу заможних селян. Таким чином, насильницькими механізмами розкуркулення й колективізації було здійснено заміну інституту приватного сільського господарства (селянського двору) на велике колективне господарство (колгосп). В результаті колективізації фактично стала (й так сприймалася селянством) поверненням кріпацтва.

Таким чином, механізми одержавлення економіки забезпечували монопольний контроль держави, породжуючи при цьому штучну інституційну деструкцію – умисне руйнування усталених суспільно-економічних інститутів і їхню штучну заміну новими, створеними на основі ідеології більшовизму (рис. 1).

Як справедливо зазначає сучасний дослідник О.Л. Яременко, традиційні інститути, що являють собою культурну спадщину та історичну пам'ять, є «національним активом, який за належного використання забезпечує збереження суб'єктності та інтеграцію в зовнішній простір на підставах первинності національних інтересів» [14, с. 63]. Водночас, підміна інститутів за радянських часів мала для України як термінові, так і відтерміновані наслідки.

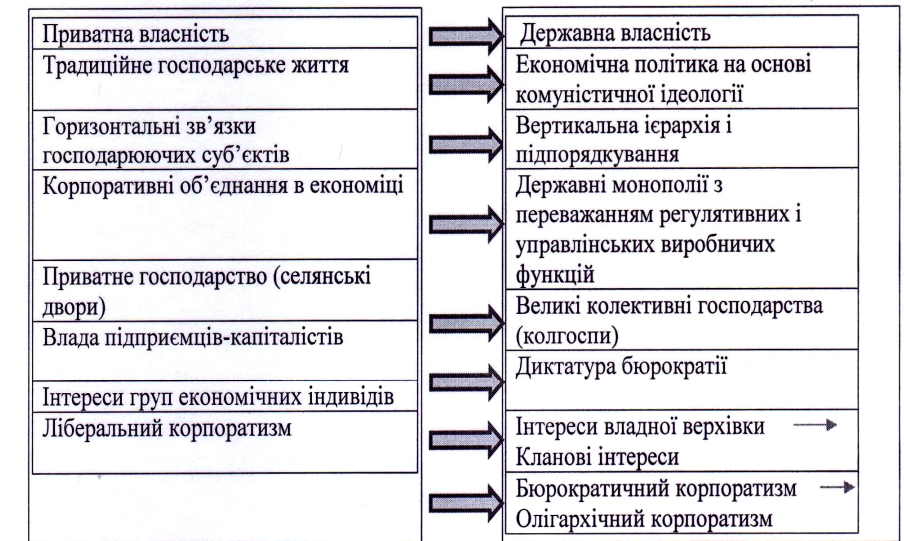

Рис. 1. Деінституціоналізація в радянській економіці
Джерело: складено автором.

Шляхом такої штучної інституційної деструкції було знищено цілісність господарської системи України. Наприклад, розміщення промисловості в період індустріалізації здійснювалося за принципом політичної доцільності та не враховувало місцевий попит та інтереси господарюючих суб'єктів. Так, І.-С. Коропецький підкреслював непослідовність та фрагментарність радянської теорії розміщення промислових підприємств, яка, ґрунтуючись переважно на вченнях Маркса, Енгельса, Леніна та офіційних заявах на з'їздах КПРС, не забезпечувала належного теоретичного підґрунтя для ефективного географічного розташування промисловості. Радянські економісти на противагу положенню про мінімізацію витрат для окремого підприємства пропонували такі принципи розміщення промисловості, які були б неприйнятними для приватних підприємців в умовах капіталізму, але були б, на їхню думку, на користь народному господарству загалом [4, с. 21].

Такі підходи до використання продуктивних ресурсів українських земель призвели в майбутньому до структурних диспро-

² Згідно з теорією М. Вебера, політик має розвинений «інстинкт влади», а прагнення до влади є «однією з рушійних сил усякої політики». Див.: Вебер М. Соціологія. Загальноісторичні аналізи. Політика; пер. О. Погорілий. Київ: Основи, 1998. С. 176.

порцій економіки та неефективного використання ресурсів. Посилився розрив між промисловими центрами та периферією, що заклало фундамент формування депресивних регіонів України [12, с. 74–76].

Крім того, первинність національних економічних інтересів було повністю виключено з господарської свідомості на користь інтересів владної верхівки, що також далось взнаки після відновлення Незалежності України у 1991 році: сучасний великий бізнес або корпоративний сектор економіки не відповідає основним ідеям корпоратизму щодо узгодження інтересів держави, суспільства і бізнесу, проте створений в результаті зрощення влади й бізнесу.

Роздержавлення і перерозподіл державної власності підприємств у 1990-ті роки зумовили домінування економічних інтересів олігархічних груп та зростання їхнього впливу на розвиток економіки країни через своїх представників, якими стали «політичні суб'єкти і актори політичної інституалізації корпоративного управління» [2, с. 155]. Процес формування корпоративного сектору економіки відбувався одночасно з формуванням законодавчого забезпечення його діяльності, що спричинило інституційний провал та призвело до спірної легітимності перерозподілу власності. Слід зазначити, що саме інституційні деструкції і провали зумовлюють поширення корупційних практик, що й відбулося в Україні. Сучасна дослідниця В. Небрат зазначає: «Коли формальні норми ігноруються, натомість діють неформальні. При цьому відтворюються антисоціальні моделі поведінки (корупція, злочинність, ухилення від сплати податків, т. зв. «схеми», спрямовані на привласнення та перерозподіл національного багатства)» [8, с. 100]. За таких умов привілейований доступ до державних замовлень, ресурсів, пільг, ліцензій, квот, що надає держава, посилює олігархічний корпоратизм, який все менше відповідає інтересам суспільства. До того ж, джерелом стійкості кланово-олігархічного корпоратизму залишається державна власність, спроби оволодіння якою не полишають сучасні корпорації при цьому не забезпечуючи її ефективного функціонування та технологічного оновлення. У таких умовах держава стає залежною від корпоративних олігархічних організацій, а суспільний інтерес підпорядковується олігархічно-корпоративному.

Таким чином, бюрократичний корпоратизм радянських часів трансформувалася в олігархічний корпоратизм у незалежній Україні. Суспільству були нав'язані кланові інтереси фінансово-промислових груп із застосуванням корупційних схем та лобювання.

В результаті економіка України характеризується високою концентрацією власності, монополізмом, неспроможністю великої промисловості до самопідтримуючого розвитку, відсутністю соціального партнерства. У вітчизняній практиці корпоративний сектор не забезпечує ефективного зростання економіки в контексті включення українських підприємств у міжнародні ланцюги створення доданої вартості [15, с. 196]. Великий капітал сконцентрований переважно у галузях, що виробляють продукцію з низькою часткою доданої вартості. При цьому у високотехнологічних галузях частка великих підприємств є надзвичайно низькою (1–2%).

Висновки. Якщо корпоратизм – це союз рівних, який передбачає співдружність, партнерство, взаємну підтримку і захист, то радянська ідеологія державного корпоратизму – це диктат влади. Відповідно, в економіці СРСР інститути корпоратизму зазнали руйнівної трансформації та переродження. По-перше, інститут приватної власності було замінено на інститут державної власності. По-друге, історично традиційні форми господарювання були замінені державними монополіями з переважанням регулятивних і управлінсько-виробничих функцій. По-третє, були зруйновані горизонтальні зв'язки господарюючих суб'єктів, що притаманні ринковим відносинам, та замінені жорсткою вертикальною ієрархією і підпорядкуванням в результаті чого були зруйновані механізми конкуренції, підприємницькі інстинкти, традиції соціального партнерства. По-четверте, національні економічні інтереси було замінено інтересами владної верхівки. Таким чином, знищення інститутів корпоратизму в радянський період детермінувало побудову моделі псевдокорпоратизму в незалежній Україні.

Перспективи подальших досліджень полягають у вивченні особливостей становлення корпоративного сектору економіки України у 1990-ті роки та з'ясуванні відповідності діяльності українських корпорацій принципам ліберального корпоратизму.

Список використаних джерел

1. Батрименко О.В. Основні етапи побудови радянської бюрократії. *Політологічний вісник*. 2014. Вип. 72. С. 362-373.
2. Бобровська, О., Фролов, П. Розвиток корпоративного сектору економіки: стан і напрями розвитку в публічному управлінні. *Аспекти публічного управління*, 2020. № 8(6). С. 151-163. <https://doi.org/10.15421/1520114>.
3. Гула Р.В., Передерій І.Г. Феномен більшовизму ранньорадянської доби: доктрина, політична практика, еволюційні зв'язки. *Гуманітарні студії: історія і педагогіка*. 2021. № 1. С. 26-37. <https://doi.org/10.35774/gsip2021.01.026>.
4. Коропецький І.-С. Економічні праці. Збірник статей. Київ: Смолоскип, 1998. 416 с.
5. Кульчицький С.В. Націоналізація. *Енциклопедія історії України* / редкол.: В.А.Смолій та ін. Київ, 2010. Т. 7. 728 с. URL: <http://www.history.org.ua/?termin=Natsionalizatsiia> (дата звернення: 30.10.2024).
6. Маркс К., Энгельс Ф. Восемнадцатое брюмера Луи Бонапарта. Соч. 2-е изд. Т. 8. Москва: Политиздат, 1957. С. 115-217.
7. Кульчицький С. Національна політика більшовиків в Україні під час створення комуністичного ладу. *Проблеми історії України: факти, судження, пошуки*. 2005. № 13. С. 3-56.
8. Небрат В.В. Інституційні моделі суспільного порядку як чинник економічного розвитку та національного добробуту. *Історія народного господарства та економічної думки України*. 2021. № 54. С. 93-117. <https://doi.org/10.15407/ingedu2021.54.093>.
9. Прилуцький В.І. Розвиток внутрішньої державної торгівлі в УСРР у 1920-ті роки. *Проблеми історії України: факти, судження, пошуки*. 2005. № 14. С. 174-186.
10. Ситник О.М. Трансформаційні процеси в розвитку ідеології більшовизму періоду утвердження радянської влади. *Наука. Релігія. Суспільство*. 2009. № 4. С. 124-128.
11. Ткачук М. Корпоративізм як принцип розподілу політичної влади. *Політичний менеджмент*. 2009. № 4. С. 82-90.
12. Токарчук Т.В. Визначення депресивних регіонів України з врахуванням Європейського досвіду. *Наукові записки НаУКМА*. 2004. Економічні науки. Т. 30. С. 70-77.
13. Хміль І.В. Декрет про землю 1917. *Енциклопедія історії України* / редкол.: В.А.Смолій та ін. Київ, 2004. Т. 2. 688 с. URL:

- http://www.history.org.ua/?termin=Dekret_pro_zemlyu_1917 (дата звернення: 29.10.2024).
14. Яременко О.Л. Інституційні деструкції в економіці: передумови, механізми, наслідки. *Економічна теорія*. 2019. № 3. С. 60-72. <https://doi.org/10.15407/etet2019.03.060>.
  15. Slyvka, T., Nebrat, V., Bodnarchuk, T. The role of joint stock companies in the structural change of Ukraine's economy. *Ekonomia i Prawo. Economics and Law*. 2023. № 22, (1). P. 191-205. <https://doi.org/10.12775/EiP.2023.011>.

References

1. Batrymenko, O.V. (2014). The main stages of the construction of the Soviet bureaucracy. *Politolohichniy visnyk - Political Science Bulletin*, 72, 362-373 [in Ukrainian].
2. Bobrovskaya, O., Frolov, P. (2020). Development of the corporate sector of the economy: status and directions of development in public administration. *Aspekty publichnoho upravlinnia - Aspects of public administration*, 8(6), 151-163. <https://doi.org/10.15421/1520114> [in Ukrainian].
3. Hula, R.V., Perederii, I.H. (2021). The phenomenon of Bolshevism in the early Soviet era: doctrine, political practice, evolutionary connections. *Humanitarni studii: istoriia i pedahohika - Humanities: history and pedagogy*, 1, 26-37. <https://doi.org/10.35774/gsip2021.01.026> [in Ukrainian].
4. Koropetskyi, I.-S. (1998). Economic works. Collection of articles. Kyiv: Smoloskyp [in Ukrainian].
5. Kulchytskyi, S.V. (2010). Nationalization. *Entsyklopediia istorii Ukrainy - Encyclopedia of Ukrainian History*, Vol. 7. Retrieved from <http://www.history.org.ua/?termin=Natsionalizatsiia> [in Ukrainian].
6. Marks, K., Enghels, F. (2nd ed.). (1957). The Eighteenth Brumaire of Louis Bonaparte. In *Compositions*, Vol. 8, (pp. 115-217). Moscow: Politizdat [in Russian].
7. Kulchytskyi, S. (2005). National policy of the Bolsheviks in Ukraine during the creation of the communist system. *Problemy istorii Ukrainy: fakty, sudzhennia, poshuky - Problems of the history of Ukraine: facts, judgments, searches*, 13, 3-56 [In Ukrainian].
8. Nebrat, V.V. (2021). Institutional models of social order as a factor of economic development and national welfare. *Istoriia narodnoho hospodarstva ta ekonomichnoi dumky Ukrainy - History of*

- Economics and Economic Thoughts of Ukraine*, 54, 93-117. <https://doi.org/10.15407/ingedu2021.54.093> [in Ukrainian].
9. Prylutskiy, V.I. (2005). Development of internal state trade in the Ukrainian SSR in the 1920s. *Problemy istorii Ukrainy: fakty, sudzhennia, poshuky - Problems of the history of Ukraine: facts, judgments, searches*, 14, 174-186 [in Ukrainian].
  10. Sytnyk, O.M. (2009). Transformational processes in the development of the ideology of Bolshevism during the period of establishment of Soviet power. *Nauka. Relihiia. Suspilstvo - Science. Religion. Society*, 4, 124-128 [in Ukrainian].
  11. Tkachuk, M. (2009). Corporatism as a principle of distribution of political power. *Politychnyi menedzhment - Political management*, 4, 82-90 [in Ukrainian].
  12. Tokarchuk, T.V. (2004). Determination of depressed regions of Ukraine taking into account European experience. *Naukovi zapysky NaUKMA - Scientific notes of NaUKMA*, 30. *Ekonomichni nauky*, 70-77 [in Ukrainian].
  13. Khmil, I.V. (2004). Land Decree 1917. *Entsyklopediia istorii Ukrainy - Encyclopedia of Ukrainian History*, Vol. 2. Retrieved from http://www.history.org.ua/?termin=Dekret_pro_zemlyu_1917 [in Ukrainian].
  14. Iaromenko, O.L. (2019). Institutional destruction in the economy: prerequisites, mechanisms, consequences. *Ekonomichna teoriia - Economic theory*, 3, 60-72. <https://doi.org/10.15407/etet2019.03.060> [in Ukrainian].
  15. Slyvka, T., Nebrat, V., Bodnarchuk, T. (31 March 2023). The role of joint stock companies in the structural change of Ukraine's economy. *Ekonomia i Prawo - Economics and Law*, Vol. 22, 1, (pp. 191-205). <https://doi.org/10.12775/EiP.2023.011>.

Стаття надійшла до редакції 4 жовтня 2024 р.